

פרוטוקול מס' 3

מישיבת ועדת החינוך והתרבות
שהתקיימה ביום ד', כב' בטבת תש"ל - 31.12.1969, שעה 8.30.

נ כ ח ר :

חברי הועדה:
א. כץ - היו"ר
ב. אליעד
י. גולדשמידט
ח. גרוסמן
ז. הרמן
א. ורדיגר
מ. ידיד
ש. לוין
מ.צ. נריה
ע. פיינברג-חרני
מ. פרוש
ד. קורן
א. רזיאל-נאור

מוזמנים:
מר א. ידלין - סגן שר החינוך והתרבות
מר י. שריד - המנהל הכללי של משרד
החינוך והתרבות
מר עדיאל - סגן המנהל הכללי של משרד
החינוך והתרבות

מזכיר הועדה: פ. פלכסר
רשמה: מ. כהן

סדר-היום:
א. שונות
ב. שאילתות
ג. סקירת משרד החינוך והתרבות על מערכת החינוך
בשנת תש"ל, ואינפורמציה על ההתקדמות בביצוע
הרפורמה במבנה החינוך.

ש ו נ ו ת

אני פותח את הישיבה.

היו"ר א. כץ:

אני מבקש להביא לידיעת חברי הוועדה שבישיבת הכנסת מיום 23.12.69 הוחלט על חילופי הגברי הבאים בוועדה: במקום חבר הכנסת הרינג יבוא חבר הכנסת ג'אבר מועדי; במקום חבר הכנסת פרידמן יבוא חבר הכנסת גולדשמידט. אני מאחל להם הצלחה.

אני רוצה להודיע שמסיבות שאינן תלויות בנו הארוחה החגיגית שנועדה לשבוע הבא נדחית בשבוע ימים, והיא תתקיים ב-13.1.70, בשעה 13.30, בכנסת.

שאיילתות

ד. קורן:
ישנו מפעל חינוכי רב-ערך, המצטיין בכיתות התיכוניות או העל-יסודיות, זהו מפעל שירות לאומי אשר בו יוצאים הנערים והנערות לעבודה במשקים. השנה כבר היו חמשה מחזורים: בראשון יצאו 21 כיתות; במחזור השני יצאו 20 כיתות; בשלישי - 21 כיתות; ברביעי - 28 כיתות. למחזור החמשי תוכננו 25 כיתות ליציאה לעבודה במשקים, ברובם ישובי ספר; יצאו רק 9. היציאה של 16 כיתות בוטלה בגלל אי-נכונות המורים לצאת ללא תשלום. אני מבין שהמדובר על אי-תשלום בשלושת הימים הראשונים. לא יצאו כיתות מביית-ספר תיכון קריית-גת, מביית-הספר התיכון ביהוד, ומביית-הספר אהל-שם ברמת-גן.

אני חושב א) שהחינוך מקופח; ב) הנושא הלאומי הכללי של עזרה לספר מקופח בצורה חמורה.

עד כמה שאני מבין מדובר בויכוח בין המורים ומשרד החינוך על סכומים לא גדולים, אבל קשה מאוד להעמיד את זה סול העזרה לישובים כמו עין-גדי, גרופיט, יטבתה, כפר-רופין, חמדיה, מסדה, יפתח, כפר-גלעדי, שהם ישובים לאורך הספר. ציינתי רק את ישובי האיחוד, יש גם ישובים אחרים.

נראה לי שצריך לעשות מעשה מהיר ולהבטיח

שפעולה זו תבוצע.

יכולתי להעמיד את הבעיה בצורת שאילתה ולקבל תשובה בעוד שבוע או שבועיים. אך אני חושב שהשעה דוחקת. אני מציע שוועדת החינוך תקרא לכל הגורמים הנוגעים בדבר לסיים את הפרשה במהירות האפשרית, קודם כל לגבי ישובי ספר, אבל גם לא לגבי ישובי ספר.

היו"ר א. כץ: חבר הכנסת קורן עזר לנו, גם הציג את הבעיה, גם הציג את הפתרון. היום לא ניכנס לפרטי

הנושא. הוא ודאי מוכר, וודאי צריך לשתף בו גורמים שונים. נסתפק בקריאה כוללת מטעם ועדת החינוך לכל הגורמים הנוגעים בנושא זה לעשות כל מאמץ לפתור את הבעיה, שאין ספק שהיא דחופה מכל הבחינות. אם אין התנגדות, אני מציע שנסתפק בזה.

א. רזיאל-נאור: אני מבקשת להעלות על סדר יומה של הוועדה את נושא אכסניות הנוער, השעורים הניתנים

בהם נבתי-ספר שדה.

נמלא את בקשתך.

היו"ר א. כץ:

ע. פיינברג-טרני: בהקשר לשאיילתה של חבר הכנסת קורן, אני

רק מבקשת שבשבוע הבא או בעוד שבועיים

נשמע מה נעשה בקשר לענין זה.

היו"ר א. כץ: בהחלט. אבל היות ויש כמה גורמים שנוגעים בדבר, הרי הסדר ההגיוני של העבודה מחייב לזמן את כל הגורמים, אני מעדיף בעת ובעונה אחת. נעשה זאת, אם הדבר לא יפתר עד אז.

31.12.69

אני רוצה להודיע שבשבוע הבא אתן חשונה על השאילתה.

מר י. שריד:

אני מבקש ששרד החינוך יספק לנו אינפורמציה בדבר הנשירה של תלמידים מכיתות של בית-ספר תיכון: מה הנשירה בסוף כיתה ט', מה הנשירה בסוף כיתה י' ומה הנשירה בסוף כיתה י"א.

ד. קורן:

סקירת משרד החינוך והתרבות על מערכת החינוך בשנת תשל"ל, ואינפורמציה על ההתקדמות בביצוע הרפורמה במבנה החינוך.

היו"ר א. כץ: הנושא העיקרי העומד על סדר יומנו הוא סקירה כללית של משרד החינוך על מערכת החינוך בשנת תשל"ל, תוך הדגשה על האינפורמציה על ההתקדמות בביצוע הרפורמה במבנה החינוך. היום נתרכז בחלקו השני של הנושא; נחזור לחלקו הראשון בישיבות הבאות של הועדה. אני חושב שזה קצת מלאכותי להפריד בין שני חלקי הנושא, כי הרפורמה היא חלק ממערכת החינוך בשנת תשל"ל. שאר החלקים מעניינים אותנו לא פחות, וודאי שמשרד החינוך ישלח את מי שימצא לנכון, ובישיבות הבאות נסקור את הנושא הזה.

אני רוצה להציג לפניכם את פר עדיאל. מר עדיאל הוא סגן המנהל הכללי של משרד החינוך, יושב-ראש המזכירות הפדגוגית של החינוך היסודי, ועומד בראש הועדה או המזכירות או הצוות האחראי לביצוע הרפורמה.

מר עדיאל: אני רוצה לחלק את סקירתם למספר פרקים. אמנם חלק מהדברים מסודים לוועדת החינוך בחודש אוגוסט, אבל הואיל ויושבים כאן רק מספר קטן של חברי ועדת החינוך הקודמת, על כן מבקש את סליחתם אם אחזור על דברים שכבר אמרתי.

אתחיל במספר נתונים על חטיבות הביניים הקיימות בשנת תשל"ל. בסך הכל קיימות 36 חטיבות. 36 חטיבות אלה מתחלקות ל-19 חטיבות סמלכיות, 13 חטיבות סמלכתיות-דתיות, ו-4 חטיבות ערביות.

36 החטיבות קיימות ב-25 ישובים, הואיל ויש מספר ישובים ששם כבר קיימות חטיבות אחרות.

את 36 החטיבות האלה, מצינים 130 בתי-ספר יסודיים. פירוש הדבר במסוצע שכ-4 בתי-ספר שולחים את תלמידיהם לחטיבת ביניים. זה כמובן מסוצע, וככל מסוצע יש בו חלק שהוא מעל לזה וחלק שהוא מתחת לזה. בסך הכל קיימות 284 כיתות ב-36 החטיבות.

הכיתות האלה הן ברובן כיתות ז'. חלק מהן הן כיתות ח', וכיתות ח' אלה שוב מתפלגות לשתי קבוצות: קבוצה אחת - אלה הן כיתות ח' שהיו בשנה שעברה כיתות ז' בתוך חטיבות הביניים, אותן 8 חטיבות שהיו קיימות בתשכ"ט; והקבוצה השנייה אלה הן כיתות ח' שהועברו יחד עם כיתות ז'.

284 הכיתות האלה מתפלגות לפי ההשתייכות למגסה: 154 כיתות במספור הסמלכתי, 106 כיתות במספור הסמלכת-דתי, 24 כיתות בחטיבות הערביות. בסך הכל לומדים קרוב ל-9,000 תלמידים בחטיבות אלה.

באיזה סוגים של ישובים קיימות 32 החטיבות הערביות: 8 חטיבות קיימות בשתי הערים הגדולות, תל-אביב וחיפה. בירושלים, חטיבות פנימיות של סדרי המחלקה לחינוך בעיריה, לא יכלו השנה לגשת להקמת חטיבות. 11 חטיבות קיימות בעיירות פיתוח; 4 חטיבות במסוצות מקומיות, ו-9 חטיבות בבתי-ספר אזוריים וחקלאיים.

בודאי תרצו לדעת כיצד הוצמדו חטיבות אלה.

בענין זה קיימות הנחיות של הועדה הפרלמנטרית, ומחובתנו היה לפעול בהתאם להן. אני רק רוצה להזכיר שבהנחיות שניתנו לנו על-ידי הועדה הפרלמנטרית נאמר שהעדיפות הראשונה היא ההצמדה לבית-הספר המקיף; העדיפות השנייה - הצמדה לבית-ספר על-יסודי קיים, עיוני, מקצועי או חקלאי; העדיפות השלישית - מה שנקרא "חטיבה צומחת", כלומר היום אמנם קיימות רק הכיתות של חטיבות הביניים, אבל התכנון הוא שעם גידול החטיבה תתווספה לאותה חטיבה כיתות י', יא' ו-יב', וייווצר בית-ספר על-יסודי שש-שנתי; ועדיפות רביעית - ההצמדה לבית-הספר היסודי. אלה היו ההנחיות שקיבלנו מהועדה הפרלמנטרית.

כיצד בוצע הדבר בשנת ההפעלה הראשונה? -

מתוך 32 החטיבות העבריות הוצמדו 10 חטיבות לבתי-ספר מקיפים, 16 חטיבות לבתי-ספר על-יסודיים. המספר הזה של 16 חטיבות מתפלג ל-10 חטיבות לבתי-ספר עיוניים קיימים, ו-6 חטיבות לבתי-ספר חקלאיים קיימים. 3 חטיבות הן בבחינת חטיבות צומחות, זאת אומרת התכנון הוא שיתפתחו מוסדות על-יסודיים שש-שנתיים; ו-3 חטיבות הוצמדו לבתי-ספר יסודיים.

באיזה מבנים שוכנו 32 החטיבות העבריות? -

פה עלי להביא לפניכם קבוצות אחדות של מבנים. הקבוצה הראשונה - אלה הם המבנים שהוקמו, או נמצאים עדיין בשלב של השלמה, מכספי קרן החינוך שעל-יד המגבית היהודית המאוחדת. 8 חטיבות הוקמו במבנים של הקרן. עלי לציין שמתוך 8 חטיבות אלה יש חטיבה אחת שלמרות ההבטחה של הקבלן שהבנין יהיה מוכן ב-1.9.69 - הבנין כנראה יהיה מוכן רק בעוד חודש ימים, וניאלץ לשכן את החטיבה בדיוור ארעי. 10 חטיבות הוקמו בבתי-ספר תיכוניים קיימים, וזאת בסיטואציות שונות: או על-ידי תוספת בנייה לבית-הספר התיכון העיוני הקיים, או - אם היתה רווחה מסוימת בבית-הספר. זה כולל גם בתי-ספר חקלאיים. 3 חטיבות הוקמו בבתי-ספר יסודיים קיימים.

אמרת קודם ש-3 חטיבות הוצמדו לבתי-ספר

יסודיים. חטיבה אחת הוקמה בבנין חדש, שנשעה שבנו אותו אמנם נועד לבית-הספר היסודי, אבל המערך החדש והמספוי החדש של רשות החינוך המקומית הראה שאפשר לתת אותו לחטיבת הביניים. 6 חטיבות הוקמו בבניינים שבהם היו קיימים בתי-ספר יסודיים. בתי-הספר היסודיים פוזו, כיתות א'-ו' באותם בתי-ספר הופנו לבתי-ספר יסודיים סמוכים, והחטיבות שוכנו בהם. 4 חטיבות נמצאות בדיוור זמני. דיוור זמני פירושו שקיימת חכנית בנייה. בשני מקרים הוחל כבר בבניה, בשאר שני המקרים אני חושב שהתחלת הבניה תהיה בזמן הקרוב ביותר.

אני רוצה מיד לציין שבתחום הבניה היו לנו, יש לנו, ואני חושש שגם יהיו לנו קשיים. הקבלנים מתקשים מאד, אם לדבר בלשון זהירה, לעמוד בהתחייבויותיהם. גם אם אנחנו לוקחים בחשבון בשעת התכנון פיגור סביר, התוצאה היא לעתים קרובות מאד שהביצוע או גמר הבניה הוא מעבר לכל פיגור סביר. הלחץ העיקרי שקיים על פי רוב הוא שהחטיבה קיימת, היא משוכנת במספר מקרים בדיוור זמני, וכל הנוגעים בדבר מבינים שצריך לעשות עוד מאמצים עליונים כדי להשלים את הבניה.

באשר לציווד - היה צורך לציייד את חטיבות

הביניים, בחלק על-ידי ציווד חדש, ובחלק על-ידי ציווד קיים. ציווד קיים פירושו שאותם החלמידים היו להם שולחנות וכסאות בבתי-הספר היסודיים, וטובן שהעברנו אותם. ציווד חדש הוא בעיקר ציווד ליסודי דיקטי, במעבדות לשבע, - זה היה הבאלק הגדול של הציווד החדש, בחודי מלאכה ובספרי לימוד חדשים. גם את הסעיף הזה אני כולל עכשיו בציווד.

הבאתי לכאן את הפרטומים שיצאו מטעם המשרד

בתחומים שונים. אשאיר אותם פה, וכל חבר ועדה שיהיה מעוניין בפרטום זה או אחר או בסידרה כולה, יוכל לקבלם לפי הזמנה. בין הדברים האלה קיימת למשל חוברת הנקראת "התקנים לציווד ליסודי". שלחנו אותה לכל חטיבות הביניים, ומכאן יודע כל מנהל בית-ספר מה דרוש לו להוראה לפי התכניות החדשות או הקיימות בכל אחד מהמקצועות, והוא יכול להזמין את החומר.

הציווד התחיל לזרום לבתי-הספר החל מראשית חופשת הקיץ ועד גמר השליש הראשון. זו היתה תקופה של חמשה חודשים בערך שהציווד זרם. היתה עצבנות לא מעטה בתחום זה, משום שהיו שסברו שבדיוק ב-1 בספטמבר הכל מוכרח להיות במקום, וצתברד במקרים מסויימים שהזרימה היתה טמושכת. המדובר הוא בעיקר על מדעי הטבע, בשפע של פריטים קטנים שבהם אנחנו קשורים בספקים רבים, וכידוע הספקים גם הם לא תמיד עומדים בהתאייבויותיהם. יש עוד היום מספר פריטים במקצוע זה או אחר שהספק לא הספיק להגיש, ומבטיחים לספק את זה בזמן הקרוב ביותר. אנני מקוה שקיימו את זה.

אנני רוצה לעבור לתחום השני, עובדי החינוך בחטיבת הביניים. אתחיל כמובן במורים.

לפי החלטה הועדה הפרלמנטרית יעבדו בחטיבת הביניים מורים מארבע קבוצות: מורים מתאימים מכיתות ט' - י"ב; מורי ז' - ח' שיקבלו הכשרה נוספת ברמה אקדמית; בוגרי כיתה ג' של הסמינרים (יש לנו סמינרים שקיימת בהם גם כיתה ג'); מורים אקדמיים חדשים בוגרי אוניברסיטאות. בהתאם לכך פעלנו בכל ארבעת הכיוונים.

ש. לוי: האם לפי ההוראות לא צריך היה להזמין להוראה סטודנטים? כלומר, האם סטודנטים שהם עדיין תלמידים באוניברסיטאות הוזמנו להורות בחטיבת הביניים?

מר עדיאל: אנחנו פעלנו בהתאם להחלטה הועדה הפרלמנטרית בכל ארבעת הכיוונים.

ב-32 החטיבות העבריות עובדים 802 מורים. אלה אינם מספרים מעודכנים להיום, אלא נדמה לי לסוף ספטמבר, משום שרק אחת לשליש אנחנו מעדכנים את המספרים, אבל לא יהיה שינוי גדול. מתוך 802 המורים עובדים 618 במקצועות העיוניים ו-184 במקצועות ההכשרה. אנני רוצה לנתח בעיקר את המספר של 618 המורים העובדים במקצועות העיוניים, משום שלגביהם שאלת ההשכלה ושאלת המוצא תופסות הרבה יותר מאשר לגבי מורים במקצועות החקלאות, המלאכה או החינוך הגופני, שדרך כלל אין בטוסדות להשכלה גבוהה בארץ.

ובכן מי הם 618 המורים במקצועות העיוניים, לפי מוצאם - כלומר מוצא בתי-הספר שמהם באו, מוצאם החינוכי - ולפי השכלתם. אשר למוצאם החינוכי - 263 מורים מתוך הקבוצה הזאת, שהם 42%, באים מן החינוך היסודי, והיינו מכיתות ז' - ח' של החינוך היסודי, לאחר שאושרו לכך. 221 באים מכיתות ט' - י"ב, כלומר אלה הם מורים שעבדו לפני כן בכיתות ט' - י"ב, והראו עכשיו נכונות לעבוד חלקית גם בכיתות ז' - ח'. בדרך כלל מורה כזה הסכים להורות 5-7 שעות בכיתות ז' - ח'. הוא לא ניתק את עצמו לחלוטין מכיתות ט' - י"ב. הם מהווים 36% של המורים. 134 מורים, כלומר 22%, הם מורים חדשים. הקבוצה של בוגרי כיתה ג' בסמינרים היא קטנה, והיא כלולה ב-263 של החינוך היסודי.

זו החלוקה לפי מורים, לפי מספר האנשים. אבל החלוקה הזאת אינה נותנת את התמונה המדוייקת. נדמה לי שתמונה משמעותית הרבה יותר תתקבל אם נשאל את עצמנו מהי החלוקה לפי שעות התקן, וזאת משום שהמורה שבא מהחינוך היסודי, מכיתות ז' - ח', נותן על פי רוב מספר יותר גדול של שעות, 20 שעות; המורה שבא מכיתות ט' - י"ב נותן על פי רוב מספר קטן יותר של שעות. המורה החדש - זוהי עבודתו, הוא נותן בדרך כלל מספר רב של שעות. כמובן שיש הרבה יוצאים מן הכלל.

אם נחלק את המורים לפי שעות התקן, נקבל את החלוקה הבאה: 53% מכיתות ז' - ח'. כפי שאתם רואים האחוז עולה, מ-42% לפי מספר המורים, ל-53% לפי מספר שעות התקן, וזאת בגלל הטיבה שהצבעתי עליה. 26% ממורי כיתות ט' - י"ב; המספר ירד, בגלל המספר הקטן יותר של השעות. 21% מורים חדשים. המספר הוא שם סטטי, לא השתנה.

אם לדבר על המוצא החינוכי, אנחנו רואים כאן תופעה, שהיא לדעתנו תופעה חיונית, שיש גוש גדול של מורים שבאים מהחינוך היסודי, שהם לעתים קרובות - אם לא לומר על פי רוב - מהווים את חוט השדרה של חטיבת הביניים; יש שני גושים של מורים שנכנסו כחדשים

31.12.69 - מר עדיאל

לגיליים אלה, לכיתות ז' - ח', והם ברוב המקרים נכנסו לאותם המקצועות הספציפיים, כמו מדעי הטבע, מתימטיקה וכן הלאה, כי נטייתו של המורה שבא מן החינוך היסודי היא בדרך כלל למקצועות כמו מדעי היהדות והחברה, עברית, חנ"ך, היסטוריה וכן הלאה. מעטים משתלמים עכשיו גם בתחומים כמו מתימטיקה ומדעי הטבע. כאן הגוש של מורי ט' - י"ב או מורים חדשים היה חשוב.

לא כל מורי ט' - י"ב הם אקדמאים ולא כל המורים החדשים הם אקדמאים. הדרישה הפורמלית שקיימת במדינה, שכל מורה בבית-ספר על-יסודי יהיה לפחות בעל תואר ראשון, ובכיתות י"א - י"ב בעל תואר שני - דרישה זו שכבר קיימת שנים רבות, מערכת החינוך לא יכלה למלאה, או המציאות הקיימת בארץ לא יכלה למלאה. ומכאן שבכיתות ט' - י"ב הארבע-שנתיות הקיימות עובדים הרבה מורים שאינם בעלי תואר אקדמי. ומכאן שגם באותם בתי-ספר שבהם אנחנו צירפנו את חטיבות הביניים לבתי-הספר העל-יסודיים הקיימים, לא היתה כל ספינות לומר: המנהל צוה יכול היה ללמד, ולעתים קרובות בהצלחה, מבחינה מקצועית, במשך שנים רבות בכיתות ט' - י"א, אבל הוא אינו יכול ללמד בכיתות ז' - ח'.

אשר למורים החדשים - גם המורים החדשים אינם כולם אקדמאים, כשם שמדי שנה נכנסים לבתי-הספר העל-יסודיים הרבה מורים חדשים שבאופן רשמי אינם בעלי תואר אקדמי.

חביעת המינימום שהצבנו היתה שארתו איש שמתקבל כמורה חדש חייב להיות לפחות בשנת הלימודים השלישית בליסודיו באוניברסיטה. רבים מהם סיימו את הלימודים, אבל כולנו יודעים שמסיון הלימודים, שמיעה, עד לקבלת התואר, עובר זמן, ולעתים זמן רב מדי, עד שגומרים את כל החובות בעבודות סמינריוניות, בחינות גמר וכן הלאה.

בכך הקדמתי כמה מלים לגבי ההשכלה, אבל אני רוצה לפרט זאת יותר. אני מתרכז בקבוצה של המורים שעובדים במקצועות העיוניים. 235 מורים מתוך אותם 618 הם בעלי תואר אקדמי; באחוזים זה 38%; 163 - בשלבי לימוד מתקדמים, החל משנת הלימודים השלישית ועד על הסף; 220 מורים הם מורים מוסמכים שבאו מן החינוך היסודי. מורים בלתי מוסמכים - אין.

כדי להבין את משמעות הדבר הזה נדמה לי שיש צורך להשוות את זה למצב שהיה קיים עד עכשיו בכיתות ז' - ח'. אין לי נתונים על התפלגותם של מורי ז' - ח' לפי השכלתם, משום שלעתים קרובות מאד הסורה איננו מלמד רק בכיתות ז' - ח', אלא הוא מלמד בכיתות שונות, וקשה מאד לאתר ולומר: האם המורים הרשומים במצבת ביה"ת-הספר שייכים לכיתה זו או אחרת. אבל יש לי נתונים של החינוך היסודי, ובדרך כלל-אם זיקה את הנתונים של החינוך היסודי, מביר יהיה לומר שבכיתות ז' - ח' המצב היה טוב יותר מאשר המספרים הכלליים של החינוך היסודי. מתוך למעלה מ-200 מורים שבאו מהחינוך היסודי, 43 היו בעלי תואר אקדמי מלא, כלומר לפחות בעלי תואר ב.א., בעיקר.

בחינוך היסודי המצב הוא ש-2% = 5 מהמורים הם בעלי תואר אקדמי. יש להניח שבכיתות ז' - ח' האחוז הוא גבוה יותר. מורים מוסמכים - 67%; מורים בלתי מוסמכים - 27%.

ע. פיינברג-מרנץ: אם הם בעלי תואר אקדמי, מדוע הם מלמדים בבית-ספר יסודי?

מר עדיאל: יש מספר ניכר של מורים שנכנסו לבית-הספר היסודי, מוצאים בו ענין, לסדו באוניברסיטה תוך כדי עבודתם בבית-הספר היסודי, ומשכיכים בו. אנחנו מאושרים שהם משכיכים להורות בבית-הספר היסודי.

היו"ר א. כץ: האם האחוזים האלה כוללים גם את הסנהליים?

מר עדיאל: אני מדבר רק על מורים.

היה מפעל מיוחד של השתלמות למורים בכיתות ז'-ח' באוניברסיטאות, לפני הרפורמה.

מר א. ידלין:

אבל זה לא הוסיף אקדמאים.

ש. לרין:

בהחלט הוסיף. המדובר באלה שקיבלו מילגות.

מר א. ידלין:

בחודשים האחרונים מסתמן שינוי צטיטי גדול, שאני חייב להצביע עליו: מצד אחד יש עליה ניכרת במספר, וכמו כן גם באחוז, של המורים בעלי תואר אקדמי ושל אנשים בשלבי הלימוד האחרונים; ומצד שני - כמו כן העדרם של המורים הבלתי מוסמכים. מבחינת ההשכלה חל כאן שינוי גדול מאד בהרכב.

מר עדיאל:

המורים שבאים מן החינוך היסודי חייבים ללמוד. הם הסכימו לכך בשעה שנתקבלו לחטיבה. קיימים בשבילם שני מסלולי לימוד: האחד הוא מסלול הלימודים האוניברסיטאיים. הם נכנסים לאוניברסיטה, והרצון לכך גדול. למשל בקיץ, לפני שהמורים נכנסים לעבודה, רבים מאד - האחוז מגיע ל-70%-75% - מגיעים את רצונם ללמוד באוניברסיטה. לא תמיד הרצון והיכולת זהים. וכאשר האיש פונה לאוניברסיטה, לא תמיד יש לו הקולפיצינות המתאימות. ובכלל, עד למעבר סף האוניברסיטה והתחייבות ללימודים המסושכים עובר זמן. אף על פי כן אני מקווה שאת הנתונים המדויקים אוכל למסור לוועדת החינוך בעוד שבועיים. כרגע אנחנו מרכזים אותם סופית. לא יכולנו לרכזם סופית כל עוד לא התחילו הלימודים. כשאומרים שהאיש לומד, פירוש הדבר שהלימודים התחילו והוא יושב באוניברסיטה. אז אנחנו בטוחים. כי אפילו רישום ואפילו קבלתו לאוניברסיטה, כל זה עוד אינו מוכיח שהוא אמנם לומד.

אנחנו מעוניינים ומנסים גם לשכנע מורים שהם ברי-יכולת להיכנס ללימודים האוניברסיטאיים המלאים, על אף העבודה הרבה המוטלת עליהם, ועל אף הידיעה הברורה שהוראה בנורף ללימודים, יש לה לתקופה מסויימת סינון שאי אפשר להתעלם ממנו. אבל החשבונו הוא שהמינוס הזה לסיוח ארוך הנופך לפלוס חזק מאד.

המסלול השני אלה הם קורסי הסמכה. קורס הסמכה פירושו קורס שאף הוא נמשך שלוש שנים. מספר השעות בקורס ההסמכה הוא קצת קטן ממספר השעות שניתן ב-ב.א., אם כי לא בהרבה. אבל בקורס ההסמכה לא רובץ על הלומד העומס הפורמלי האקדמי כפי שהוא רובץ על הלומד באוניברסיטה. יש קבוצה מסויימת של מורים, בעיקר אמהות ופזורים בגיל מתקדם יותר, שאין להם האומץ או היכולת להיכנס עכשיו ללימודים אקדמיים סדירים, והם מעדיפים ללמוד בקורס ההסמכה.

קורס ההסמכה מתקיים באוניברסיטה. הוא אינו מאורגן על ידינו, אלא האוניברסיטה מקבלת על עצמה לארגן אותו. סבל המורים הם מורים מן האוניברסיטה. הלומד בו יודע שהוא אינו מקבל תואר אקדמי, משום שזה אינו קורס אקדמי. יש אוניברסיטאות שמוכנות לתת קרדיט לאיש לאחר שגמר. למשל, יש לנו היום באוניברסיטת בר-אילן קורס למדעי הטבע, קורס די קשה, מותאם כמו כן לקבוצת הלומדים. אני חושב שלומדים בו 32 איש. הוא מותאם לפי שעות הלימודים. כי פה יש לנו קבוצה די הומוגנית שהאוניברסיטה יכולה להסתגל אליה. אוניברסיטת בר-אילן הבטיחה שאלה שיסיימו את הקורס יקבלו אחד כך קרדיט ניכר אם ירצו להשלים את לימודיהם בלימודי הטבע באוניברסיטת בר-אילן. שיטת בר-אילן היא שיטת הנקודות. לתואר ראשון במדעי הטבע יש צורך ב-120 נקודות. אינני יכול לומר עכשיו כמה יתנו, אנחנו מקוים שהרבה ככל האפשר. אבל הם יאמרו לאיש שבא ללימודים: לאחר שסיימת את הקורס אינך חייב לקחת 120 נקודות, אלא רק 60 או 70, ואז תקבל תואר אקדמי.

ובכן נפתח עכשיו קורס למדעי הטבע באוניברסיטת בר-אילן; נפתח קורס למורי הקלאות. זה מעניין: דוקא מקצועות הכשרה יש שינוי גדול בתכנית הלימודים בחקלאות במדרשה ע"ש רופין. הכל מתוכנן לשלוש שנים, והלימודים הם בדרך כלל פעמיים בשבוע, 5-6 שעות אחר הצהריים, פלוס קורס מרוכז של חודש ימים בקיץ.

ש. לוינ: איזו אוניברסיטה מפקחת על הקורס במדרשה?

טר עדיאל: מכיון שזה קורס לחקלאות, הפיקוח במדרשה הוא בידי המדרשה עצמה רופ"ן.

הקורסים לשאר המקצועות מתוכננים בשלוש אוניברסיטאות: בחיפה, בתל-אביב ובבר-אילן: בחיפה - למורים שבצפון הארץ; בתל-אביב ובבר-אילן - למורים שבאים ממרכז הארץ ומדרומה. אם יהיו מורים מצפון הארץ שילצו ללמוד דוקא בבר-אילן, ומבחינת התחבורה זה אפשרי, כמובן שנאפשר לעשות זאת.

יש איחור מסויים בהקמת הקורסים. הקורסים היו צריכים להיפתח יחד עם המוסדות להשכלה גבוהה, אולי אפילו לפני כן. לא קל היה לרתום את האוניברסיטאות. אני חושב שהקורסים ייפתחו סופית עד סוף ינואר, ואז כל המורים מהקבוצה שבאה מהחינוך היסודי ילמדו באחד משני קורסים אלה.

ע. פיינברג-טרני: האם בקורסים אלה הם מקבלים הסמכה להורות בחטיבות הביניים?

טר עדיאל: כן, אבל אינם מקבלים תואר אקדמי. את זה אנחנו חוזרים ומשננים לכל איש, שיחשוב אם הדבר כדאי לו.

ג. אליעד: הקורס נפתח לאנשים שבלאו הכי מלמדים. ובכן מהו הפרט?

טר עדיאל: הפרט הוא כפול: קודם כל - האיש מתקבל לחטיבת הביניים משום שהוא התחייב ללמוד, אחרת לא היה מתקבל כלל. הוא מתקבל לחטיבת הביניים אם הוא מבטיח ללמוד באחד משני המסלולים. הפרט הוא איפוא, אם הוא רוצה בכך, הוראה בחטיבת הביניים. ואם הוא לומד במסלול אקדמי, זה פותח אפשרות להורות לא רק בחטיבת הביניים, אלא גם להוראה בחטיבת העליונה, אם האיש יהיה בעל תואר אקדמי.

כל המצבות אוישו, פרט לשעות בודדות פה ושם, כשם שזה קיים בבית-הספר היסודי וכשם שזה קיים בבית-הספר העל-יסודי.

יש לנו קשיים בהשגת מורים בעיקר בשלושה תחומים, וזוהי תופעה כללית, היא אינה מיוחדת לחטיבת הביניים, היא קיימת בכל החינוך העל-יסודי. שלושת התחומים הם: מתימטיקה, מדעי הטבע, ופה ושם גם אנגלית.

ד. קורן: האם המחסור במורים למתימטיקה נובע משינוי בשיטות, או שפשוט חסרים מורים?

טר עדיאל: כשאמרתי מחסור, התכוונתי למורה שיש לו השכלה אקדמית במתימטיקה, או מורה שנמצא בשלבי לימוד מתקדמים בהוראת המתימטיקה.

נוסף על הלימודים שהצבעתי עליהם בשני המסלולים, קיימות פעולות השתלמות שונות. למשל, בימי הקיץ קיימים ימי היערכות במקצועות השונים. בימי היערכות יש בדרך כלל חלק כללי, בעיקר למורים החדשים הנכנסים לחטיבת הביניים, אבל רוב הזמן מוקדש לעבודה בקבוצות קטנות, לפי תכנית הלימודים החדשה, או אם אין עוד תכנית חדשה - לפי התכנית הקיימת באותו מקצוע.

קיימים ימי עיון, בעיקר באותם המקצועות שבהם חלו שינויים גדולים במשך השנים, וזאת בעיקר במדעי הטבע ובמתימטיקה. באלה מתקיימים ימי עיון והדרכה. יש מקצועות שבהם יש לנו סנחים מיוחדים, למשל במתימטיקה, שנשלחים על-ידי מכוון וייצמן, וכן במדעי הטבע.

ועוד בתחום זה של כוח אדם: הוצמדו יועצים כמעט לכל החטיבות. בשלוש חטיבות אין לנו עדיין יועץ, אני מקווה שהוא יימצא. מורה-יועץ הוא מורה שקיבל הכשרה מיוחדת באוניברסיטה. ופה יש לנו היום שוב שני מסלולים: מסלול לימודים לא-אקדמי באוניברסיטה, הוא מסומן על-ידי משרד החינוך; הקורס הזה נותן לאיש הסמכה להיות מורה-יועץ. באוניברסיטאות אחדות יש קורסים סדירים כדי להגיע לתואר ראשון במקצוע זה. המורה-היועץ הוא לפי ההגדרה מורה שנותן חלק של שעותיו להוראה בבית-הספר באחד המקצועות, וחלק הגדול של השעות הוא משמש יועץ לחלמידיים. בחוברת על חטיבת הביניים פורטו כל תפקידיו של המורה-היועץ.

אשר למנהלים - בחלקם אלה הם מנהלים שניהלו את המוסדות הארבע-שנתיים שאליהם צירפנו את חטיבות הביניים. זה בעיקר בשתי הקבוצות שדיברתי עליהן קודם, בבתי-הספר המקיפים ובבתי-הספר העל-יסודיים הקיימים. כשני-שליש של המנהלים הם מנהלים ותיקים שניהלו את המוסד לפני כן; שליש של המנהלים הם מינויים חדשים. כמו כן נתמנו בכל החטיבות ממונים על החטיבות. המטונה על החטיבה הוא אדם שאחראי לפעולות החינוכיות והמטונה של החטיבה, אם כי הוא כפוף למנהל בית-הספר ועובד בזיקה אל מנהל בית-הספר. יש המנהל השש-שנתי הכולל. היום החטיבות אינן מלאות; ברובן יש רק כיתות ז', במיעוטן גם כיתות ח'. בשש-חטיבות יהיו מלאות, כשהמוסדות יתפתחו, ייתכן מאד שבמוסד גדול יהיה מנהל של בית-הספר העל-יסודי השש-שנתי, ולצדו שני ממונים, האחד על חטיבת הביניים, והאחד על החטיבה העליונה. אם בית-הספר אינו גדול למדי, המנהל ישמש כמטונה על חטיבה זו או אחרת.

מ.צ. גרית: מה קרה במקומות שבהם החטיבה צמודה לבית-הספר היסודי? האם מנהל בית-הספר היסודי הוא גם מנהל חטיבת הביניים?

מר עדיאל: יש בסך הכל שלוש חטיבות. באחת קיים מצב מעניין, כי שם חדגנו מן המקובל: המטונה היא אשתו של מנהל בית-הספר. זה בבית-השמונאי, זו חטיבה קטנה, אחת הטובות שיש לנו. בשתי החטיבות הנוספות מנהל בית-הספר היסודי הוא המנהל.

פיקוח. ל-32 החטיבות העבריות נתמנו 8 מפקחים כוללים: 4 במסגרת הממלכתית, 4 במסגרת הממלכתית-דתית. אלה אינם 8 מפקחים במשרות מלאות; יש גם משרות חלקיות. מכיון שמדובר במפעל חדש, ולעתים שרובות מדובר במוסד חינוך שהוא בכלל מתחיל להתארגן והוא דורש הדרכה אינטנסיבית, וצריך לא רק הדרכת מורים, אלא לעתים, ובעיקר, הדרכת המנהל, הדרכת המורה - ניתנה לנו על-ידי האוצר האפשרות להועיד לחטיבות האלה מספר מפקחים בתקן הרבה יותר קטן מן המקובל גם בחינוך היסודי וגם בחינוך העל-יסודי.

היו"ר א. כץ: האם זה יישאר כך גם להבא?

מר עדיאל: הבקשה שלנו היא שזה יהיה קיים בשלוש השנים של קיום החטיבה, זאת אומרת באותן שלוש שנים שהחטיבה צומחת, עד שהיא שלמה. כשהיא תהיה שלמה, מן הדין שהמוסד יהיה ככל מוסד אחר.

8 מפקחים כוללים אלה באים בחלקם מן החינוך היסודי, בחלקם מן החינוך העל-יסודי; ושוב: בחלקם מן המסגרת העיונית העל-יסודית, בחלקם מן המסגרת העל-יסודית. המשותף להם הוא שהמפקח עומד בקווליפיקציות שנדרשו ממנו כדי למלא את המשימה הזאת.

אני עובר לפרק השלישי - תכניות לימודים. עד עכשיו פורסמו ונשלחו לבתי-הספר 11 תכניות לימודים. לפניכם דוגמאות של כל אחת מאחת-עשרה התכניות. התכניות הן במתימטיקה, ביולוגיה, פיסיקה-כימיה, מקרא (במקרא יש שתי תכניות, אחת לממלכתית ואחת לממלכתית-דתית); אזרחות - גם כאן קיימות שתי תכניות, לממלכתית ולממלכתית-דתית; דקדוק - זה רק חלק, לרמה א', כלומר לרמה הגבוהה ביותר, כי בעברית יש לנו הקצבה; אנגלית. באנגלית תוכלו למצוא כאן גם את התכנית לכיתות ז', ח', ט', וגם את התכנית לכיתות ה', ו'.

כידוע אנחנו השדמנו את הוראת האנגלית, ומתחילים ללמד כבר בכיתה ה', כך שכאן יש לנו כבר רצף בכל חמש הכיתות. אגב, גם במתימטיקה תמצאו את התכנית לכיתות ז'-ט'. בשבוע הקא גדון, לאחר שלוש שנות הכנה, על תכנית לימודים חדשה בהוראת המתימטיקה לכיתות א'-ו'. זה נעשה מתוך תיאום, בכך שבמתימטיקה גם כן ייווצר הרצף של החינוך היסודי וחסיבת הביניים.

תמצאו כאן גם תכניות לסקטור הערבי. לגבי הסקטור הערבי - יש תכניות שתורגמו ממש מעברית, כמו למשל במתימטיקה; יש תכניות שהותאמו לצרכים של הסקטור הערבי, ויש תכניות שנכתבות מלכתחילה בשביל הסקטור הערבי.

א. רזיאל-נאור: האם הן נכתבות בערבית או בעברית?

מר עדיאל: הן יופיעו בשתי השפות. למשל במתימטיקה, החוברת המונחת לפניכם היא בערבית. התכנית ללימודי דת מוסלמית נכתבה מלכתחילה לסקטור הערבי רק בערבית.

מ.צ. נריה: האם לימודי דת נלמדים אצלם בכל בתי-הספר?

מר י. שריד: אברר את זה.

א. רזיאל-נאור: מי כתב את החוברת של דת מוסלמית?

מר עדיאל: היתה ועדה שהשתתפו בה אנשי הדת של האיסלאם, וכן מפקחים ומורים, והם כתבו את התכנית.

א. רזיאל-נאור: אני מציגה את השאלה כדי לדעת אם החוברת נכתבה על-ידי יהודים בשביל הערבים, או על-ידי הערבים בשביל הערבים.

מר עדיאל: היא ללא ספק נכתבה בהשתתפותם הפעילה של אנשי דת האיסלאם.

כמובן שבמסגרת הסקירה הזאת אינני יכול להיכנס לפרטים. אם ועדת החינוך תרצה לקיים דיון מיוחד על תכניות הלימודים, זה בודאי יהיה גם בהשתתפות מנהל היחידה לתכניות הלימודים. כתיבת התכניות, בין אם זה נעשה במישרין על-ידי היחידה לתכניות הלימודים, ובין אם זה נעשה על-ידי קבוצות או ועדות המתמנות לכך אד-הוק - כל הטיפול הוא בידי היחידה לתכניות לימודים.

מה שחשוב הוא שבמצורף לתכניות הוכנו ספרי לימוד, לא בכל הכיתות, לא בכל המקצועות. קודם כל הוכנו כמובן ספרים לאותן התכניות שהשינוי בין מה שהיה קיים עד עכשיו לבין החדש הוא גדול מאד, דרסטי מאד. אתן רק שתי דוגמאות. בידי ספרי לימוד שהוכנו על-ידי מכון וייצמן, "פרקי מתימטיקה". זה מיועד לכיתה ז'. לא כתוב כאן לאיזו כיתה ולא לאיזו רמה הם מיועדים, אבל הספרים הוכנו כבר לשלוש הרמות. קיימות שלוש חוברות במתימטיקה: האחת לרמה א', השניה - לרמה ב', השלישית - לרמה ג'. ההבדל הוא בשם: האחת נקראת "פרקי מתימטיקה", השניה - "הבה נלמד מתימטיקה", וכן הלאה.

דוגמה אחרת היא של ספרי לימוד בביוולוגיה: דגמים ותהליכים. האופייני שבספרי לימוד אלה הוא זה, שבדרך כלל זוהי מערכת המורכבת משלושה חלקים: יש בה ספר לימוד, חוברת לעבודה עצמית לתלמיד, ומדריך למורה. לא בכל הספרים יש בדיוק אותה שיטה; לפעמים גם המדריך משולב בחוברת, ואז יש הוצאה מיוחדת בשביל המורה. על כל פנים, ההנחה היסודית כאן היתה שאי אפשר להסתפק בספר בלבד, יש להדריך את המורה גם בעל-פה וגם בכתב כיצד להשתמש בספר, ויש מיד לדאוג לעבודה העצמית המתוכננת של התלמיד. במדעי הטבע, למשל, היה זמן שהחוברת לעבודה עצמית והספר היו בתוך חוברת אחת, אבל אחר כך, מטעמי חסכון, היינו מוכרחים להפריד, כי כך הספר יכול לשמש את התלמיד בדרך כלל שלוש שנים, ואילו חוברת עבודה עצמית - בתום השנה כבר אין לה ערך.

יש כאן ספרי לימוד לכיתה ז', שהם מכסים את כל השנה. זו השנה הראשונה - לא בכל המקצועות - שהוכנו ספרים במתימטיקה, ביולוגיה, פיסיקה-כימיה, אזרחות, חקלאות. בנוסף לזה יש מקצועות שבהם הוכנו פרקים מסויימים, עדיין לא הספר כולו: בגיאוגרפיה, במקרא, בעברית ברמה ג'. זאת משום שהתהליך הוא בדרך כלל כזה שהספר נמצא שנה או יותר בשלבי עיצוב עד שהוא יוצא במהדורה המסחרית על-ידי המו"ל.

התכנית להיסטוריה נמצאת בשלבי ההכנה האחרונים. היא בעצם כבר מוכנה, יש עוד איזה דיון קל, וודאי תצא בזמן הקרוב ביותר.

מה שנוסף איפוא הוא חלק של מקצוע העברית. זוכרתי את התכנית בדקדוק לרמה א', עברית לרמה ג', אבל זו עדיין איננה המערכת השלמה; תורה שבעל-פה בבית-הספר הממלכתי; קיימת תכנית לתורה שבעל-פה בבית-הספר הממלכתי-דתי, אבל גם אותה האגף רוצה לחדש; והמקצועות לכל ההכשרות. בהכשרות אבחנו כוללים חינוך גופני, מלאכה, ניור ואמנות, מוחיקה וכן הלאה. אנחנו מקווים שתוך שנת תש"ל המערכת זמלאה תהיה מוכנה, וגם החטר יושלם.

אינני יכול להיכנס לפרטים על תכנית הלימודים. אני רק רוצה להצביע על כך שהיום, כשאתה מבקר בבית-ספר, יושב ועוקב אחרי השעורים, לא קטעים קטנים, אלא עוקב אחרי השעורים זקופה ממושכת, כשם שעשיתי זאת השנה כבר ב-5-6 בתי-ספר - התמונה זמנטית היא זאת: במתימטיקה ובמדעי הטבע יש שינויים דרסטיים מאד. אינך יכול להשוות את השעור בחשבון שניתן קודם בכיתה ז' לשעור במתימטיקה שניתן הידע בכיתה ז'. התפיסה החדשה של תכנית הלימודים איננה שתכנית לימודים זה דבר שנכתב ונחתם לפחות לדור; התפיסה היא שתכנית לימודים זהו תהליך שעובדים עליו ללא הרף, ושתכניות מתחדשות לעתים לא קרובות מדי, אבל הן נמצאות בשלב מתמיד של ביקורת, של חידושים, ובעיקר של השלמות.

במתימטיקה הדבר הבולט הוא המטריה, זחומר, שאם לומר זאת אולי בצורה פשטנית - עיקר כיוונו הוא באמת לפיתוח החשיבה, ולאן דוקא לחישוב המעשי של מה שאנחנו קראנו בז'רגון שלנו של ביצים ותרנגולות. כך היו בנויים ספרי הלימוד לעתים קרובות.

במדעי הטבע אתה רואה שוני לא רק במטריה, ולא בעוד שני תחומים חשובים; בעצם צורת העבודה של התלמיד, ובמתודיקה שבה נוקט המורה. השעור השיפוטי בטבע, כפי שהוא ניתן לא רק אצלנו, ולא ברוב מערכות החינוך, היה שעור מלולי, במקרה הטוב שעור ימונטרטיבי. אגב, יש עוד כיתות בבית-הספר העל-יסודי, שגם שם חלק ניכר - לא הכל - עוד מתנהל במישור של הדמוקרטיה. ההבדל הגדול כאן הוא שאתה נכנס לכיתה - והילדים עובדים. זה דורש תשומת הסתגלות. ככיתה שהיום נכנסה לז' ועברה מצורה אחת לשנייה, ללא ספק תראה שלא כל ילדים הסתגלו עדיין, משום שהמעבר הוא חד מאד. אבל אתה רואה קבוצות של ארבעה תלמידים עובדים. המעבדה במדעי הטבע איננה מעבדה וינדיבידואלית כמו בכיתות הגבוהות של בית-הספר היסודי, שכל תלמיד עובד בפני עצמו, אלא זוהי מעבדה שבה עובדות קבוצות של ארבעה תלמידים. באן אתה חש את ההבדל היסודי. לאחר שיחת הקדמה קצרה של חמש-שבע דקות, ילדים מתחילים לעבוד. היום יש חלק ניכר של התלמידים שכבר הסתגלו יפה, והם עובדים יחד עם החבר בעבודה עצמית. הם למעשה כבר עובדים בדרך הרצויה לנו. לגבי התלמידים שעוד לא הסתגלו, זה ודאי יקח עוד זמן מה. אבל פה השתנה משהו יסודי בנוף של בית-הספר.

במקצוע האזרחות אינני יכול לדבר על זינויים, כי המקצוע כשלעצמו הוא חדש, והוא הוכן מלכתחילה בדרך זו של ספר ושל חוברת לעבודה עצמית, ועל כן הוא הסתגל מיד לקו החדש.

מה ההבדל בין שני הספרים, לממלכתי ולממלכתי-דתי?

זר עדיאל: כדי לפרט יידרש ממני זמן רב. יהיה קל יותר אם תיקח את הספרים לעיון. ההבדלים הם כמובן בדגשים ובהארות מיוחדות בבעיות מסויימות. למשל, בתכנית זחת הרבנות הראשית מוארת בהבלטה יותר רבה.

יש עוד נושא שבו עוד אין לנו ספר לימוד שלם, וזה גיאוגרפיה. יש לנו חוברות רק בשלבי העיצוב, והן מונחות לפניכם. גם כאן מסתמן שינוי מהותי גדול לעומת הגיאוגרפיה הרגיונלית הדסקריפטיבית כפי שהיתה בהוגה בבית-הספר היסודי, ואולי מותר לומר גם בחלק ניכר של בית-הספר העל-יסודי.

אני עובר לפרק הבא של סקירתם -

ארגון הלימודים. כאן ברצוני להצביע על מחפר בעיות משנה. בארגון הלימודים דעתנו היתה נתונה בין היתר לעיצוב נכון ועקבי של הכיתה ההטרוגנית. כזכור לחברי הכנסת, התלמידים לומדים בחלק של הזמן בכיתה האם ההטרוגנית, בחלק של הזמן בקבוצות לימוד הומוגניות, מה שאנחנו קוראים "הקבצה". החלק של הלימודים בכיתה ההטרוגנית הוא גדול בכיתה ז', הוא הולך ופוחת ככל שהתלמיד עולה לכיתה ט', ולעומת זאת החלק של הלימודים ההומוגניים בקבוצות ההקבצה הולך וגדל ככל שהתלמיד עולה מכיתה ז' לט'.

כיתות הטרוגניות מורכבות במעבר מכיתה

ו' לכיתה ז'. הדבר דרוש ונחוץ בעיקר כשמצטרפים בתי-ספר משכונות שונות. יש לעתים חטיבה, בעיקר בעיירת פיתוח, שבת-הספר כשלעצמם היו הטרוגניים. אז לעתים אנחנו מסאירים את הכיתות כמו שהן. אם אפשר לשמור על המסגרת הלימודית הקיימת - מה טוב, כאשר ההטרוגניות קיימת בלאו הכי. אבל יש שאנחנו חייבים לפרק את הכיתות. ונתנו גם בידי מנהלי בתי-הספר כלי שהוכן על-ידי האוניברסיטה להרכבה הטרוגנית של כיתות.

אני רוצה מיד להצביע על כך שקיימות

מגמות חזקות - וזה משותף לכל מערכת החינוך, גם בחינוך היסודי וגם בחינוך העל-יסודי - להומוגניזציה, לכיתות הומוגניות.

מר י. שריד: זה משותף למורים ולחלק של ההורים.

מר עדיאל: בחינוך היסודי ובחטיבת הביניים, אולי

בעיקר בחטיבת הביניים, אנחנו עושים את כל המאמצים כדי שכיתה האם תהיה כיתה הטרוגנית. לפעמים יש צורך באיזה שלב מעבר. יש חטיבות שבהן הדבר באמת בוצע כהלכה, ויש חטיבות שבהן הנושא הזה טעון תיסוין.

מ.צ. נריה: מה פירוש הדבר טעון תיסוין? מה המצב

הסיים? האם ברגע זה הכיתה היא הומוגנית?

מר עדיאל: טעון תיסוין פירושו שההטרוגניות איננה

ההטרוגניות השלמה כפי שאנחנו היינו רוצים, אלא יש שבכיתה אחת מתרכז מספר גדול יותר של תלמידים חלשים, ובכיתה שניה מתרכז מספר גדול יותר של תלמידים טובים.

מ.צ. נריה: האם הדבר נעשה על-ידי לחץ של הורים או מורים?

מר עדיאל: אני חוזר ואומר: המגמה היא - ובכיוון

זה נעשים כל המאמצים - שבראשית כיתה ז', בחטיבה שבה קיימות חמש כיתות, תהיינה חמש כיתות הטרוגניות, מלבד הלימודים בהקבצה. כיתות הטרוגניות פירושו שכל אחת מהכיתות יהיה חלק של תלמידים מצטיינים, תלמידים טובים, תלמידים בינוניים, תלמידים חלשים, ותלמידים חלשים מאד. החלוקה הזאת בדרך כלל מביאה אתה גם הטרוגניות בתלמידים מבחינת מוצאם הסוציאלי, ולעתים קרובות גם מבחינת מוצאם האתני. זו התמונה שאליה אנחנו שואפים.

המצב הזה הושג בהרבה חטיבות, לפעמים

בצורה יפה, אפילו מושלמת. לעומת זאת יש חטיבות שבהן הדבר טעון תיסוין. בכלל אני רוצה לציין: בכל תחום ותחום שאנחנו נמצאים, אנחנו עובדים על התכניות כשאנחנו מבצעים אותן הלכה למעשה, בשדה, עם המורים. הדברים אינם נוצרים ביום אחד ולא במעבר הפתאומי החד-פעמי הזה.

בכיתה ז' קיימת הקבצה בשלושה מקצועות. זה מופעל בכל החטיבות, אם כי היו חטיבות שבהן זה הופעל קצת באיחור, לפעמים גם רצינו באיחור. היו חטיבות שבהן זה הופעל מן היום הראשון של הלימודים, ב-1 בספטמבר. בכיתה ח' מצטרף מקצוע רביעי. המקצוע הרביעי בכיתה ח' ניתן בשתי רמות, ובית-הספר יכול לבחור בין תורה שבעל-פה לבין מדעי הטבע. הבחירה בתורה שבעל-פה הוצגה בעיקר על-ידי בית-הספר הממלכתי-דתי. אגב, בית-הספר הממלכתי דתי יכול לבחור בתורה שבעל-פה גם בכיתה ז', אם הוא רוצה שזה ייכלל בין אחד משלושת המקצועות במסוף אחד משלושת המקצועות.

זה לגבי הכיתה ההטרופוגנית וקבוצות

ההקבצה.

בחטיבות הביניים, לא בכולן, בחלק ניכר מהן, קיימת כיתה איטית. אם אתם רוצים פרטים על הכיתה האיטית, יש כאן חוברת מיוחדת על הכיתה האיטית, ומותר, מי הם הילדים שנקלטים בה, דרכי הפעולה, מערכת השעורים וכו'. אבל אוסיף מלים אחדות.

למי נועדה הכיתה האיטית? כאשר החטיבה היא הטרופוגנית מאד, קיימים מספר תלמידים בכל דרגת כיתה שאינם יכולים להסתגל לא ללימודים בכיתה ההטרופוגנית וגם לא לרמה ג' בהקבצה, אם כי המדובר הוא בתלמידים שאינם שייכים לחינוך המיוחד. אנחנו עומדים על כך שלפני העברתם לכיתה האיטית התלמידים ייבדקו. ברוב המקרים השגנו את זה. כי אם מקומם בחינוך המיוחד, כלומר אם מנת המישכל שלהם היא כזאת שמקומם בחינוך המיוחד - הם צריכים ללמוד באחת המסגרות של החינוך המיוחד.

הכיתה האיטית היא כיתה קטנה לפי מספר התלמידים. לומדים בה 20 תלמיד, לעומת 34-35 בכיתה הרגילה. בכיתה האיטית בדרך כלל אין פיצול רב של מקצועות. יש מחנך שנותן מספר ניכר של שעות, מרכז את רוב השעות בידי.

מתי נקבעת הכיתה האיטית?

מ.צ. נר"ה:

מר עדיאל:

היא נקבעת בראשית שנת הלימודים בחטיבת הביניים. מנהלי בתי-הספר היסודיים מתבקשים להעביר את הכרטיס הצביר שיש לנו בחינוך היסודי, המכיל פרטים על ההיסגים הלימודיים, התכונות האישיות של התלמיד, מצב בריאותו, לעתים גם אירועים מחיי התלמיד. מנהל בית-הספר היסודי מתבקש להעביר את הכרטיס הצביר בסוף שנת הלימודים בכיתה ו' לידי הממונה על החטיבה. כאשר חטיבת הביניים היא בשנה השניה, כלומר כבר עברה את שנת ההרצה הראשונה, המורה-היועץ בא במגע עם המחנכים בכיתה ז', עם מנהל בית-הספר, במועד די מוקדם, מתחיל להכיר את התלמידים במועד די מוקדם, והכיתה האיטית יכולה להיווצר בימים הראשונים של שנת הלימודים. שונה המצב כאשר המועד הוא חדש לגמרי, הכיתות נפגשות לראשונה, אם כי גם שם יש להעביר את החומר, אבל ההתארגנות הראשונה דורשת שהדבר ייעשה בשעות הראשונות של שנת הלימודים.

בנוסף לכך קיים כמובן גם חינוך מיוחד.

כאן נתקלנו בתופעה מעניינת. אחת מתופעות הלואי החיוביות שהיו לנו בכל הפעולה הזאת היא שנחשפות בעיות שהיו קיימות, אבל הן היו קיימות בהסתר, ועכשיו הן מחייבות אותנו, הן מחייבות את המורה, את המנהל, והן דורשות פתרון. בדרך כלל אנחנו בודקים את אותם הילדים שהמורים מצביעים עליהם שהם חושבים שהם מפגרים בשכלם. אנחנו נוהגים לבדוק את הילדים האלה בגיל צעיר. הכיתות הטיפוסיות הן ב', ג', לפעמים ד'. ממעטים לעשות זאת בכיתה א', מסיבות שונות. ואז נוצרות כיתות מיוחדות. רבים מההורים אינם רוצים לשלוח את הילדים לבית-הספר המיוחד. מנהל בית-הספר היסודי לבנו נותן לו שהילד יסתובב בחוץ, על כן הוא משאיר אותו בכיתה. אותו תלמיד שהוא מפגך בשכלו, מהווה יחד עם זאת בעיה מבחינת המשמעת. הכל יודעים על קיומו והכל מצביעים עליו. אלה הם הילדים החריגים שמרבים לדבר עליהם. לא רק הם, אבל גם הם. אבל אותו ילד שהוגדר לחינוך המיוחד, והוא יושב לו בשקט בפנינו, אינו מפריע לאיש, אינו מפריע בשעור, אבל אינו קולט דבר והוא פאסיבי - הוא נשאר בכיתה ואינו בא על סיפוקו.

במעבר מכיתה ו' לכיתה ז'. כשאנחנו מתחילים לסרוק מחדש את התלמידים ומבקשים ממורי כיתות ו' להצביע על התלמידים שלדעתם, לפי הישגיהם ולפי התנהגותם בכיתה, אינם ילדים שמקומם בכיתה הרגילה - אנחנו מגלים הרבה ילדים, נוצרות כיתות חדשות. אני מצייין את זה לטובה. החינוך המיוחד מוצא כאן תיקון חשוב.

היכן אנחנו משכנים את הכיתות של החינוך המיוחד? - האמת היא שלא קבענו עדיין סופית. אין אנחנו יודעים עדיין היכן טוב יותר בשביל הילד של החינוך המיוחד - אם טוב יותר שיימצא בחטיבת הביניים הכללית, יחד עם כל הילדים, או אם טוב יותר שהוא יימצא בבית-הספר המיוחד, אם קיים כזה באותו מקום, ותיווצר חטיבת ביניים ששנה, מיוחדת, ליד בית-הספר המיוחד שקיים במקום. יש פנים לכאן ולכאן. דנו על כך כבר פעמים רבות מאד.

דרך הביניים שנקטנו בה היא שאם קיים במקום בית-ספר מיוחד של אותה מגמה, אנחנו משאירים את הכיתות בבית-הספר המיוחד. אם לא קיים בית-ספר מיוחד של אותה מגמה, מובן מאליו שאנחנו סיימים אותן בכיתות מקדמות בתוך חטיבת הביניים. עכשיו נתבקש ד"ר זקס לעקוב אחרי הכיתות, גם כשהן נמצאות בחטיבת הביניים, גם כשהן נמצאות בבית-הספר המיוחד, הכוללני, כדי לתת איזו חוות דעת שתביא לפתרון סופי זה או אחר.

קיימת בעיה של התלמיד הבעייתי. בכל חטיבה יש לנו מספר תלמידים המהווים בעיה. אנחנו נמצאים עכשיו בעיצומם של דיונים רציניים מאד. לכאורה בחינוך היסודי יש לנו פתרון: כיתה שיפולית. לכאורה אפשר היה לומר: הבה נפעיל אותו פתרון גם בחטיבת הביניים. מסתבר שזה לא כל כך פשוט. כי מה אנחנו עושים בחינוך היסודי? בכיתה הסיפולית בחינוך היסודי, שהיא אופיינית לכיתות הנמוכות והבינוניות, אנחנו בעצם מנסים לטפל בבעיות התנהגות על-ידי חיזוק הילד בלימודים. על-ידי זה נוצרת כיתה קטנה, לעתים זו בכלל לא כיתה, אלא אלה הן קבוצות של תלמידים, לפעמים רק שניים-שלושה, שפונים אל המורה, והמורה מחזק את התלמידים האלה בלימודיהם. המעקב שלנו אומר שחלק ניכר של התלמידים מסוגל, אחרי תקופה מסוימת של שיפול, לחזור לכיתה האם. תקופת השיפול היא שונה: במקרה אחד היא יכולה להיות שלוש חודשים, במקרה השני - שנתיים. אבל מהות הכיתה הסיפולית היא לטפל בתחומי הבעיה של התלמיד על-ידי חיזוקו בלימודים, כי לזה מסוגל המורה.

הדבר הזה הוא כשלעצמו בעייתי כשאנחנו עוברים לכיתות האם. על כן זו בעיה שכבר מזמן החילונו לטפל בה. יש צוות של אנשים שעובדים לא רק על עצם הצורך ליצור קבוצות שיפוליות; זה לא קשה; מבחינה מינהלית קל מאד לעשות זאת; אלא מה תהיה דמות העבודה, מה יהיה תוכן העבודה של הקבוצה הסיפולית הזאת.

הנהגנו לראשונה בכיתות אלה מקצועות בחירה, על קצה המזלג, לעומת מה שנעשה במערכות חינוך אחרות. בכיתה ז' יש לנו שתי שעות; בכיתה ט' - שלוש שעות. מקצוע בחירה זה איננו חוג כפי שהוא קיים גם בחינוך היסודי וגם בחינוך העל-יסודי, שהתלמיד יכול לקחת או לא לקחת אותו. מקצוע בחירה פירושו שזה קיים במערכת השעורים, התלמיד חייב לקחת את שתי השעות האלה, אלא הוא חייב לבחור מה המקצוע שהוא רוצה ללמוד בשתי שעות אלה. לשם כך ניתנות שעות אלה באופן סימולטני בכל הכיתות המקבילות באותה דרגה: בכל כיתות ז', באותו יום ובאותה שעה, מתקיים מקצוע הבחירה, ואז הילדים יכולים ללכת לכיתותיהם.

בחוברת הכללית של חטיבת הביניים יש פירוט המקצועות. יש שם גוש גדול, זו השפה הזרה השנייה, שהיא או צרפתית או ערבית. פה בעצם ניתנת הזדמנות שלא היתה עד עכשיו במערכת החינוך, שהתלמיד - לא כל אחד - יוכל ללמוד שפה זרה שניה כמשך שש שנים, מכיתה ז' עד כיתה יב'. עד כה אמנם לימדנו צרפתית בבית-הספר היסודי, גם ערבית. אבל אחר כך התלמידים התפצלו והגיעו לבית-ספר על-יסודי, שדוקא אותה שפה שהוא למד בבית-הספר היסודי אינה ניתנת בו.

אנחנו מגבילים את השתתפות התלמיד בשפה הזרה השנייה במספר מגבלות: מגבלה אחת היא שהוא צריך להיות בעל הישגים

מינימליים בשפה הזרה הראשונה. הוא אינו יכול לקבל באנגלית "בלתי מספיק" ויחד עם זאת ללמוד שפה זרה שניה, אלא אם כן השפה הזרה השניה היא השפה המדוברת בבית או שפת האם. הוא יכול לקבל "בלתי מספיק" בערבית וללמוד צרפתית אם הוא עולה מאחת מארצות צפון אפריקה ובבית מדברית צרפתית. אבל אם המצב הזה אינו קיים - הוא לא יכול. מגבלה שניה היא ידיעות מינימליות בידיעת הלשון העברית, שזוהי בעצם הראשונה. אם התלמיד אינו בעל ידיעות מינימליות בלשון העברית, מוטב שיסתפק בלימוד שפה זרה אחת, שהיא ברוב המקרים אנגלית, פרט לשני בתי-ספר שבהם יש גם צרפתית.

אנחנו מעוניינים להחדיר את שתי השפות. ולמשל, את מסצועות הבחירה הנהגנו השנה לראשונה, אם כי זה היה קיים בשנה שעברה, אבל לא התפנינו לזה.

יש תופעה מעניינת, שבוחרים בשתי השפות. החשש שלנו היה שתהיה "אינפלציה" של צרפתית, וימעטו לבחור בערבית. אבל בוחרים גם בערבית. ויש להניח, על כל פנים לפי התוצאות של אותן חסיכות מעטות, שמספר התלמידים שילמדו ערבית בכיתות אלה יהיה לאין-שיעור יותר גדול ממספר התלמידים שלמדו ערבית עד עכשיו בכיתות ז'-ח'. וזה בגלל שני דברים: במצב שבו היינו נתונים עד עכשיו, הכיתה כולה למדה את השפה הזאת, או שהיא למדה צרפתית או שלמדה ערבית.

היו"ר א. כץ: מי קבע זאת?

מר עדיאל: להלכה - המועצה הפדגוגית. פה מדובר בילד שבחר בזה. יכול להיות שמתוך חמש כיתות מקבילות נוצרת קבוצה בת 30 תלמיד שלומדת ערבית. אין שום כפיה. ועצם המומנט הזה של הבחירה, של נכונות התלמיד, לעתים קרובות גם השפעת הבית, המעוניין בשפה מסויימת - זה גורם מסייע; בנוסף לדבר השני, שעכשיו, על כל פנים בבית-הספר השש-שנתי, הרציפות מובטחת. כי אין שום סיבה - אלא אם תהיה נשירה גדולה מאד - שקבוצה זו לא תמשיך בלימודים אלה גם בכיתות הגבוהות.

בתחום זה הפעלנו השנה, ופה אנחנו נמצאים בשלבי ההרצה הראשונים, את המגמה המקצועית, ובבתי-הספר הממלכתיים-דתיים - את המגמה התורנית. אני אומר שאנחנו בשלבי הרצה ראשונים, משום שקודם כל בית-הספר, ביחוד אותו בית-ספר שבכלל נוצר מחדש, צריך היה להתארגן בלימודים הבסיסיים. המגמה המקצועית נבדלת מהכיתה הקדם-מקצועית בכך שגם היא למעשה בחירה. הלימודים מתקיימים מחוץ לשעות הלימודים הרגילות, כך שכל תלמיד יכול להשתתף בהם, והתלמיד בוחר. פה גם פועל הגורם של המורה-היועץ, המייעץ לתלמיד - תוך תיאום עם המורה למלאכה - על השתתפות במגמה המקצועית.

במגמה המקצועית בכיתה ח' אנחנו מעוניינים בעיקר - אם כי לא רק - כתלמידים שהם ברמה א' וברמה ב', כדי להזרים לחינוך המקצועי גם כוחות מעולים, ולא להיכנס לשיגרה שהמחצית העליונה של האוכלוסיה הולכת לחינוך העיוני, והמחצית השניה הולכת לחינוך המקצועי או החקלאי. המגמות המקצועיות מתחילות להתארגן, והוא הדין לגבי המגמה התורנית.

ד. קורן: האם יש תלמידים ברמה גבוהה שהולכים למגמה המקצועית?

מר עדיאל: בוודאי שיש. יש גם תלמידים שאנחנו מסווגים אותם לרמה א' ורמה ב', ההולכים למגמה המקצועית. יש מקומות שבהם מספרם אינו קטן, ואנחנו שמחים על כך.

מ.צ. נריה: מדוע תלמיד במגמה תורנית צריך להפסיד מידיעותיו בשבע?

מר עדיאל: הוא אינו צריך להפסיד. גם המגמה המקצועית וגם המגמה התורנית ניתנות זו תוספת למיכסת הלימודים הרגילה.

מר א. ידלין: גם בהקבצה יש לא במקום, אלא מסצוע אחר בהקבצה.

מר עדיאל:

אני עובר לחלק האחרון בסקירת, והוא חלק ב' של יום הלימודים. אינני יכול להרחיב בנושא זה, שכן גם חלק ב' של יום הלימודים הוא בשלבי הרצה. יש בתוכנו רבים, ואני נמנה עליהם, הרואים בזה אחד הדברים הגדולים שייווצר עכשיו. חלק ב' של יום הלימודים מורכב משלושה חלקים; אלה הם הלימודים המתנהלים בשעות אחר הצהריים; הם אינם חובה כמו מערכת הלימודים הרגילה בשעות הבוקר. הם או רשות, או לימודים שהמורה כיוון אליהם את התלמידים.

כפי שאמרתי חלק ב' של יום הלימודים

מורכב משלושה גושים: המגמה המקצועית והתורנית, תלוי בבית-הספר; הגוש הגדול של טעוני סיפוח, של פעולות סיפוח, התופס את החלק הארי של חלק ב' של יום הלימודים, ופעולות חברה. אני מקוה שבקבוצות שאלות חברי הועדה אוכל בישיבה הבאה להרחיב יותר.

החלק הגדול הוא זה של פעולות הסיפוח.

פעולות הסיפוח בחטיבת הביניים מתבטאות בעיקר בשלוש צורות: בהכנת שעורים מודרכת, שזה חלק אחד גדול; בלימודי עזר על שתי צורותיהם: בקבוצות קטנות מאד של שלושה-ארבעה ילדים, ובקבוצות גדולות יותר של עשרה - שנים-עשר תלמידים; ובסיפוח קבוצתי.

בין החוכרות שהבאתי עמי יש חוכרת

ראשונה של אוניברסיטת תל-אביב: תרגילים לסיפוח הקריאה והחשיבה. זה חומר ראשון שכבר נכנס לעבודה במספר בתי-ספר. באוניברסיטת תל-אביב הוקמה יחידה בשם נט"ע (ניסוי בסיפוח על-יסודי). יחידה זו קיבלה על עצמה בעיקר שני תפקידים: האחד - כיצד לספק את צרכיו של התלמיד הטעון סיפוח בלימודים בכיתה ההטרואגנית; והשני - הסיפוח המחשבתי.

עברנו עד עכשיו שלושה חודשי התארגנות

ראשונים. מובן שהם היו מלווים לבטיים, גם לא מעט קשיים. נדמה לי, עם כל הזהירות, שניכרים דברים חיוביים בתחומים רבים. הכוללים שביניהם הם בעיקר בהרכב חבר המורים, תכניות הלימודים, ספרים חדשים, הגמישות שבחירה, והמערך הסיפוחי.

מובן מאליו שזה תהליך, זה איננו אקט

חד-פעמי. ביצוע הרפורמה, לא רק מבחינת ההקמה, זה האקט הראשון, לפעמים אפילו הקל ביותר. אולם עיצובה ומתן דמות לחשיבה - זהו תהליך שצריך להימשך זמן רב. נדמה לי שהפעולות הראשונות מצביעות על כיוון חיובי.

היו"ר א. כץ:

אני מודה מאד למר עדיאל על הרצאתו המקיפה, הבנויה חטיבות-חטיבות, שבודאי תעזורנה לחברים היושבים כאן.

בשבוע הבא נקיים ישיבה אחת ביום ד'

בשעה 8.30. ביום ב', 12.1.70, נשמע סקירה על הנושא: מערכות הספורט בישראל. ביום ג', ה-13.1, תתקיים הארוחה החגיגית, וב-14.1, ישיבה נוספת.

אשר להמשך הדיון בנושא שהחילונו בו

היום, אני מבקש מהחברים שמעוניינים ומוכנים לכך להגיש את שאלותיהם אפילו בכתב, זה יתן למרצה הכוונה בקשר לתשובות שתינתנה בשבוע הבא.

החברים מקבלים קטעי עתונות שמתפרסמים

בצורה שוטפת. אני מבקש תגובות: אם זה מיותר - נפסיק את זה; אם לאו - נמשיך בזה.

הישיבה נעולה.

הישיבה נסתיימה בשעה 11.00.